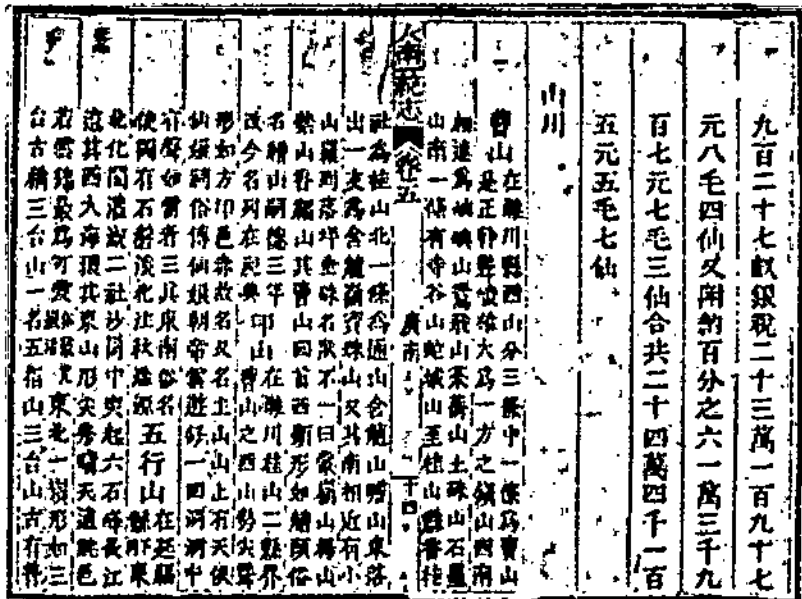

Danh thắng Ngũ Hành Sơn qua nguồn sử liệu triều Nguyễn

Bùi Thị Mai

Một bản sách Đại Nam nhất thống chí ghi chép lại vị trí và cấu trúc của núi Ngũ Hành Sơn

Ngũ Hành Sơn hay còn gọi là hòn Non Nước là một danh lam thắng cảnh nổi tiếng của Đà Nẵng. Nếu ai đã từng ghé thăm khu danh thắng Ngũ Hành Sơn chắc chắn sẽ không khỏi ngỡ ngàng về những cảnh đẹp thơ mộng, hùng vĩ nhưng cũng hết sức huyền bí, đến đây du khách như đang lạc vào chốn thần tiên hay chốn u minh nào đó của một thế giới khác trong ánh sáng huyền ảo của các hang động, hay sự trầm mặc của các vách đá rêu phong và cảnh chùa tĩnh mịch...những

văn thơ Hán - Nôm của các thi nhân, mặc khách ngày xưa vẫn còn in trên vách đá đã nhuộm màu thời gian càng làm tôn thêm nét cổ kính của cảnh vật nơi đây. Chính vì vậy Ngũ Hành Sơn được ví như hòn non bộ khổng lồ giữa lòng thành phố Đà Nẵng. Cùng với Bà Nà, Sơn Trà, nơi đây được xem là điểm dừng chân hấp dẫn đối với khách du lịch mỗi khi đến với miền Trung trên hành trình khám phá các di sản thế giới.

Theo ghi chép của sách *Đại Nam nhất thống chí* “Núi Ngũ

Hành ở xã Hóa Khuê đông, cách huyện Diên Phúc 23 dặm về phía Đông Bắc. Giữa Động Cát nổi lên sáu ngọn núi đá, sông cái lượn phía tây, biển cả bao phía đông bắc, hình núi nhọn đẹp, trời tạnh nhìn ở xa, sắc như mây gấm thật là đáng yêu, tục gọi là hòn Non Nước. Ngọn núi về phía đông bắc như hình sao Tam Thai, xưa gọi là núi Tam Thai, lại có tên là núi Ngũ Chi (năm ngón). Núi Tam Thai trước kia có tháp Phổ Đồng, động mây hoa nghiêm, động đá hoa nghiêm. Trên vách đá có khắc chữ tên động”.

Ngũ Hành Sơn gồm có 6 ngọn núi đá nằm kế nhau gồm Kim Sơn, Mộc Sơn, Thủy Sơn, Dương Hòa Sơn, Âm Hòa Sơn và Thổ Sơn. Trong đó nổi tiếng nhất là ngọn núi Thủy Sơn đã từng được vua Minh Mệnh cho dựng cửa phướng ở đây và khắc vào tấm đá phía trước dòng chữ “Động thiên phúc địa” vào năm (1839). *Sách Đại Nam thực lục* chép “Dựng cửa phướng ở núi Thủy Sơn tỉnh Quảng Nam (Thủy Sơn là một núi của núi Ngũ Hành, núi ấy có bậc đá, trước xây cột gạch đối làm cửa phướng, cửa ấy cột bằng đá, xà sắt bắc ngang, để một tấm đá khắc 4 chữ lớn “Động thiên phúc địa”. Năm Minh Mệnh thứ 18, có sắc ban cho núi Tam Thai gọi là Thủy Sơn, 3 ngọn núi ở phía

西	谷	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿	
南	明	三	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
三	命	清	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
遺	八	八	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
為	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
水	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
山	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
陽	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
大	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
山	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
陰	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
三	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
大	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
山	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
西	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
山	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
二	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
嶺	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿
島	山	山	泰	徑	是	丈	廣	行	地	平	紫	今	即	沙	曼	嘗	得	可	許	通	新	命	阿

Một bản sách Đại Nam nhất thống chí ghi chép vị trí và vẻ đẹp của các hang động thuộc núi Ngũ Hành Sơn

tây nam là Mộc Sơn, Dương Hòa Sơn, Âm Hòa Sơn; 2 ngọn núi ở phía tây là Thổ Sơn và Kim Sơn, đều khắc tên vào đá núi. Phía đông có đài Vọng Hải, phía tây có đài Vọng Giang, đều có bi chí. Về phía hữu chùa Tam Thai có hành cung động Thiên Phúc Địa.

Gần 200 năm trước, vua Minh Mệnh đã từng đến đây. Ông đã tự mình đặt tên cho núi, cho các hang động, chùa chiền. Không ai biết những cái tên như Ngũ Hành Sơn, Huyền Không, Hòa Nghiêm, Lăng Hư, Tăng Chân, Vân Nguyệt, Thiên Long... đã làm nhà vua phải suy nghĩ mất hết biết bao nhiêu thời gian. Nhưng có một điều chắc chắn rằng, giữa những lo toan quốc kế dân sinh, trong tâm hồn của con người này, cảnh trí Ngũ Hành Sơn đã chiếm một phần quan trọng như một nỗi tự hào về một miền đất xinh đẹp.

Sử sách nhà Nguyễn đã ghi lại rằng "Vào năm 1825, nhà vua ngự giá Nam tuần, lên núi Tam Thai, xem khắp thắng cảnh nhân đó đặt tên cho các động và khắc tên vào đá như: Động Huyền Không, động Linh Nham, động Lăng Hư, động Vân Thông, động Tăng Chân, hang

Vân Nguyệt và hang Thiên Long".

Động Huyền Không "sâu thăm thẳm rỗng, như cái nhà không rường trên có 5 lỗ lớn nhỏ, có thể trông thấy mặt trời, mặt trăng, phàm các động phần nhiều tối tăm mà động này cao rộng có ánh sáng chiếu xuống cho nên vào trong động thì tinh thần thoải mái, thường như mùa xuân, thật khó có chỗ như thế". Lại nói: Động này đỉnh núi

Sách Đại Nam thực lục ghi chép lại việc vua Minh Mệnh đến chơi và tế thần núi Ngũ Hành Sơn

舟船出入不易因召廣南總督胡佑領兵阮文稼	即之曰爾等宜於叢城中掘井儲水以防有警戊	午	帝幸五行山駐蹕于初天福地行宮命賜祭五行山	之神	嶺口都曰此處巖洞玲瓏山石秀麗中多名勝集萃	金身殿修築殿面翠	秋勝可於五行山代供銀百兩其巫覡廣南則銀百	大興發舖舖三元卷百全	兩並朕亦布施錢一千緡併交布按代為支爾斯	年節及	聖壽大慶日朕親作廟以祈我	聖母皇太后聖壽無疆下暨臣民榮皆康泰	賞給有差	武百官一千八百緡司吏兵丁及沿途諸站	欽派戶部左侍郎武德泰奏行嚴禁沿途行宮
---------------------	---------------------	---	----------------------	----	----------------------	----------	----------------------	------------	---------------------	-----	--------------	-------------------	------	-------------------	--------------------

cao vót, không có đường lên cho nên người trước chưa từng lên được, lần này ta đến chơi, bèn sai người bò vượt mà lên, rồi đứng trên động thả dây xuống để đo, thì được 7 trượng 2 thước. Bên dưới động thì rất bằng phẳng; ngoài cửa động là cát, trong động đều là đất, sạch sẽ không có chút bụi, dầu sên nhà ở quét tước luôn tay cũng không thể sạch được như thế.

Động Lăng Hư ở phía trên động Linh Nham, ở lưng chừng núi, vách đá cheo leo, ngửa trông thì thấy hình như ở ngay, gang tấc mà không có bậc lên được, kíp sai người lên đỉnh núi dò tìm thì động lại ở phía dưới, chung quy không sao vào được động.

Hang Vân Nguyệt ở khoảng giữa 2 ngọn núi, từ núi tam thai đi vào cửa hang phía tây, đường bằng phẳng, đi chừng vài chục trượng thì ra cửa hang phía đông, đi quay sang phía tả tức là chùa Ứng Chân. Trên cửa hang phía đông khắc 4 chữ "Vân căn Nguyệt Quật" trên cửa hang phía tây khắc 4 chữ "Động Thiên Phúc Địa".

Động Vân Thông ở phía hữu hang Vân Nguyệt, mới vào thì rộng rãi, đi vài ba trượng thì hẹp lại, bám vịn để leo lên, thì thấy mặt đất bằng, tròn mà dài,

rộng mà cao như lầu như điện, trên có lỗ có thể trông thấy ánh sáng, đi mấy bước nữa thì không sao đi lọt. Ở ngoài chỗ này cũng có một động, sâu rộng phỏng 27 trượng, hình như hai động thông nhau, nhưng chỗ nối nhau thì bên ngoài cao, bên trong thấp nên không thể đi suốt được.

Hang Thiên Long ở phía đông hang Vân Nguyệt, hang Vân Nguyệt là hang sáng mà hang này là hang tối, người đi phải leo dây mà xuống, để ra chùa Ứng Chân, đường quanh co hơn 10 trượng.

Động Tàng Chân ở phía sau chùa Ứng Chân, trong động thờ Tam Thanh và Bát Động tiên chân nên gọi tên thế; trong động phía hữu thông đến hang Thiên Long.

Núi này là một thắng cảnh nổi tiếng của tỉnh Quảng Nam. Núi sản đá hoa, chất trắng vân đen dùng để chế đồ vật có hoa văn đẹp, lại có thứ đá trắng mịn như cục mỡ, dùng để chế bia đá hoặc cối đá rất tốt. Động Huyền không vách đá có vú đá nhỏ nước xuống không bao giờ hết, nhân gọi là Thạch nhũ.

Danh thắng Ngũ Hành Sơn còn được xem là vùng đất Phật, một vùng đất ẩn chứa nhiều điều thiêng liêng, với giáo lý đề cao lòng từ bi, bác ái, giáo dục lòng thương yêu đối với con người đã có ảnh hưởng đến đời sống tâm linh không chỉ với người dân Việt Nam mà còn nhiều du khách trên thế giới. Chỉ trên bốn hòn Thủy Sơn, Kim Sơn, Hòa Sơn, Thổ Sơn đã có 14 ngôi chùa lớn nhỏ tồn tại. Hòn Thủy Sơn có 5 chùa, tháp: chùa Tam Thai, chùa Linh Ứng, chùa Tam Tôn, chùa Từ Tâm, Tịnh thất Hồng Tháp. Hòn Kim Sơn có 2 chùa: chùa Quan Âm, chùa Thái Sơn. Hòn Hòa Sơn có 3 chùa: chùa Linh Sơn, chùa Phổ Đà Sơn, chùa Ứng Nhiên Phật Tông Tự. Hòn Thổ Sơn có 4 chùa: chùa Long Hoa, chùa Huệ Quang, chùa Hương Sơn, chùa Giác Hoàng Viên. Trước đây các

vua triều Nguyễn cũng thường hay đến đây để ngắm cảnh và dâng hương thờ phật cầu mong sức khỏe và quốc thái dân an. Trước kia có chùa Tam Thai, năm Minh Mệnh thứ 6 tu bổ lại, năm thứ 20 đổi Sơn Môn Thạch làm Phường Môn Thạch, khắc 4 chữ Động Thiên Phúc Địa, năm Thiệu Trị thứ 5 đổi chùa Hoa Nghiêm làm chùa Trang Nghiêm.

Chùa chiền hang động tại Ngũ Hành Sơn luôn hòa quyện vào nhau như hình với bóng. Hang động là do thiên nhiên ban cho, chùa chiền là do con người tạo dựng. Hang động có chùa chiền, hang động thêm sinh khí. Chùa chiền có hang động, chùa chiền thêm linh thiêng. Bên cạnh chùa Tam Thai thì có động Huyền Không và Hoa Nghiêm, chùa Linh Ứng thì có động Tàng Chơn, chùa Quan Âm có động Quan Âm, chùa Linh Sơn có động Huyền Vy, chùa Thái Sơn có động Tam Thanh...

Sách *Đại Nam thực lục* có ghi: “Ngày Mậu Ngọ, vua Minh Mệnh đi chơi núi Ngũ Hành, dừng chân ở hành cung Động Thiên Phúc Địa, sai tế thần núi Ngũ Hành, bảo Bộ Hộ rằng: “Chỗ này núi động lóng lánh, đá núi rất đẹp, trong động nhiều danh thắng thờ Phật. Khi trăm bắt đầu ra đi, trước mặt đã vâng lời Từ Dụ, nên cúng 100 lạng bạc ở núi Ngũ Hành, vậy cho phát bạc ở kho Quảng Nam 100 lạng và trăm cũng bố thí 1.000 quan tiền, giao cả cho bố, án để chi tiêu thay vào các tiết hằng năm, và ngày Thánh thọ đại khánh tụng Kinh làm phúc để cầu Thánh mẫu hoàng thái hậu ta sống lâu mãi mãi, dưới đền thần dân đều được khỏe mạnh vui vẻ”.

Ngũ Hành Sơn là một trong những danh thắng bậc nhất lúc bấy giờ cho nên mỗi lần người ngoại quốc đến đây cũng thường hay nom dòm ghé thăm, vì vậy các vua triều Nguyễn cũng hết sức phòng bị. Năm 1845, vua Thiệu Trị dụ rằng: “Núi Ngũ

Hành là nơi rất danh thắng, người ở thuyền ngoại quốc nếu có muốn đến, không phải một mực cấm hẳn, nhưng nên phải người đưa bọn dẫn đầu độ năm sáu người đến chỗ ấy xem thôi, không cho họ được tự tiện vào các xóm làng, hoặc sinh tệ khác”.

Cùng với sự phát triển mạnh mẽ về kinh tế - xã hội nói chung, du lịch - dịch vụ nói riêng trong không gian Đà Nẵng - Quảng Nam những năm qua, khu du lịch Ngũ Hành Sơn đang thu hút rất nhiều du khách đến tham quan. Đây là một khu du lịch thắng cảnh - một di sản quý bậc nhất của thành phố Đà Nẵng được nhiều thế hệ thành kính giữ gìn - tôn tạo. Tuy nhiên việc đầu tư và phát triển mạnh mẽ phải đi đôi với việc bảo tồn và không được phá vỡ cảnh quan mà thiên nhiên đã ban tặng. Đồng thời cần phát huy giá trị di sản văn hóa Phật giáo làm tăng giá trị và đa dạng hóa sản phẩm du lịch. Những giá trị văn hóa Phật giáo thể hiện giáo lý, đạo đức Phật giáo, không gian văn hóa, cảnh quan các ngôi chùa, lễ hội và nghệ thuật Phật giáo đang làm phong phú thêm sự phát triển du lịch và làm hài lòng khách du lịch, đặc biệt là khách đi du lịch với mục đích tâm linh gắn với đạo Phật. Những giá trị văn hóa này, đã và đang trở thành những giá trị hấp dẫn, thu hút khách du lịch trong nước và cả khách quốc tế đến Việt Nam. ■

TÀI LIỆU TAM KHẢO:

1. Quốc sử quán triều Nguyễn, *Đại Nam thực lục*, Nxb. Giáo Dục, năm 2004.
2. Quốc sử quán triều Nguyễn, *Đại Nam nhất thống chí*, Nxb. Thuận Hóa - Huế, năm 2006.
3. Hồ sơ H22/181, Mộc bản triều Nguyễn, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia IV.
4. Hồ sơ H20/6, Mộc bản triều Nguyễn, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia IV.